

CON NGƯỜI THA HÓA - HIỆN THỰC ĐÁNG BÁO ĐỘNG TRONG SÁNG TÁC CỦA ĐOÀN LÊ

HUMAN ALIENATION – AN ALARMING REALITY IN DOAN LE'S WORKS

Nguyễn Thị Cẩm Vân

Học viên cao học K25 chuyên ngành Văn học Việt Nam - Đại học Đà Nẵng

Email: camvan1088@gmail.com

TÓM TẮT

Bằng trái tim nghệ sĩ nhạy cảm trước những đổi thay của cuộc sống, sáng tác của Đoàn Lê phản ánh khá chân thực con người với những dục vọng nhỏ nhen, đố kỵ và sẵn sàng giẫm đạp, hãm hại lẫn nhau. Bởi vậy, không khó để người đọc nhận ra sự hiện hữu của những con người tha hóa trong văn xuôi Đoàn Lê. Qua những tác phẩm của mình, nhà văn đã mổ xẻ, phanh phui sự băng hoại về đạo đức đang hoành hành trong xã hội từ đó đánh lên hồi chuông cảnh tỉnh con người nhìn nhận lại chính mình trước khi quá muộn.

Từ khóa: Đoàn Lê; con người tha hóa; hiện thực; lĩnh vực văn học.

ABSTRACT

With the sensitivity of an artist to the change of life, Doan Le's composition truly reflects the malicious human beings full of petty desires, envy and able to trample and harm each other. Therefore, it is not difficult for readers to recognize the existence of human alienation in Doan Le's prose. Through her works, the writer shows the moral obsolescence in the society which has awakened those who want to look at themselves before it's too late.

Key words: Doan Le; human alienation; reality; field of literature.

1. Đặt vấn đề

Trong dòng chảy xô bồ, hối hả của cuộc sống hiện đại thì hiện tượng con người tha hóa trở nên khá phổ biến. Viết về con người tha hóa, có rất nhiều cách quan niệm khác nhau. Có người hiểu đó là sự hư hỏng, sự biến chất của con người do môi trường, hoàn cảnh tác động lên. Cũng có người cho rằng đó là những hậu quả do con người gây ra, quay trở lại thống trị con người... Để nghiên cứu nhân vật tha hóa trong văn xuôi Đoàn Lê, chúng tôi dựa trên định nghĩa của Từ điển Tiếng Việt xem tha hóa là hiện tượng “con người biến chất thành xấu đi” [1].

Văn học Việt Nam giai đoạn 1930 – 1945, nhân vật tha hóa được thể hiện khá nhiều, gắn liền với những nhà văn tên tuổi như Vũ Trọng Phụng, Nguyễn Công Hoan, Nam Cao. Đến giai đoạn văn học sau 1986, vấn đề con người tha hóa mới thực sự trở lại với nhiều khía cạnh khác nhau hơn của đời sống. Ở khía cạnh này, nhiều nhà văn nổi trội như Lê Minh Khuê, Nguyễn Huy Thiệp, Nguyễn

Minh Châu, Ma Văn Kháng, Nguyễn Mạnh Tuấn, Dương Thu Hương... đã mổ xẻ, phanh phui sự băng hoại về đạo đức của con người. Từ đó hình tượng con người tha hóa được nhìn nhận vô cùng đa dạng, nhiều chiều. Đó là con người mất đi bản năng tính thiện, không còn nguyên vẹn cái thiện vốn có.

Khảo sát văn xuôi Đoàn Lê, ta có thể nhận thấy xuất hiện khá nhiều kiểu nhân vật tha hóa. Điều này có thể lý giải nổi đau dứt khôn nguôi của nhà văn trước tình trạng tha hóa ngày càng trở nên phổ biến trong xã hội. Vốn dĩ ranh giới giữa cái thiện – cái ác trong xã hội hiện đại trở nên thật mong manh do đó đôi khi con người bị cuốn vào vòng lốc xoáy lúc nào không hay biết. Không thể chối cãi sự hiện hữu của nó tạo nên một xã hội nhếch nhác, suy đồi đạo đức, con người bị che mờ bởi đồng tiền, dục vọng nhỏ nhen, đố kỵ và sẵn sàng giẫm đạp, hãm hại lẫn nhau. Trong tác phẩm của Đoàn Lê, không khó để người đọc nhận ra bản chất tha hóa của mỗi nhân vật được tác giả thể hiện ở nhiều cấp độ

cùng với những biểu hiện đa dạng.

2. Con người bị tha hóa

Vào những năm đầu đổi mới, vấn đề con người bị tha hóa trở thành vấn nạn trầm kha của xã hội. Hiểu được điều này, Đoàn Lê nhanh chóng minh chứng bằng nhiều tác phẩm phản ánh tình trạng tha hóa len lỏi vào mọi thành phần xã hội, tầng lớp, giai cấp khác nhau với nhiều từng bậc, nhiều cấp độ. Trong văn xuôi Đoàn Lê, người đọc bắt gặp cảnh tượng cả làng đua nhau cho con gái đi lấy chồng ngoại với ước mong đổi đời (*Trinh tiết xóm chùa*), làng quê trong tác phẩm yên bình biết bao nhiêu lần dậy sóng vì con bão giá đất (*Đất xóm Chùa*) hay những vấn đề tiêu cực trong đạo đức, trong hành xử hàng ngày của con người (*Xóm Chùa Ông, Cuốn gia phả để lại*)... Dường như, trước những biến động dữ dội của nền kinh tế thị trường đầy rẫy những cám dỗ như vậy, con người không muốn bị tha hóa, không muốn bị cuốn vào vòng xoay tội lỗi cũng không được. Vậy nên mới để xảy ra tình trạng giá trị con người được cân đo đong đếm bằng vật chất, phẩm giá, trinh tiết của người phụ nữ bị xem nhẹ: “Tân trang xong, con gái đã hư cũng trở lại thành “xịn”, lại rách, lại toạc, lại có quyền lên giá nhờ cái “trinh tiết y khoa” ấy” [2]. Cả làng “không ai thiết làm ăn gì nữa, chỉ nháo nhác chuyện mua bán đất...” [3]. Đặc biệt, thường xuyên bắt gặp trong sáng tác của Đoàn Lê là thái độ hành xử như những kẻ vô học. “Thời kỳ ấy vợ chồng ông cháu đang lục đục mạnh. Chị vợ từng nện vào mặt chồng cái gáo sắt khiến máu me chảy đầm đìa... Cao điễm là vợ ông thợ giày vác dao bầu đâm chết ba bố con địch thủ nhà trên gác. Hoặc vụ anh trai nửa đêm khóa trái cửa, tưới xăng đốt chết cả gia đình mình lẫn gia đình em ruột, vì tranh nhau hai mét vuông nhà. Kết quả mười ba mạng sống đi về cõi mênh mông... tha hồ rộng rãi. Còn xích mích đâm chém nhau bị thương thì khỏi. Chỉ sợ không có giấy viết” [4]. Phải chăng xã hội coi bỏ cơ chế bao cấp trì trệ thì con người lại đối mặt tiếp những quy luật nghiệt ngã của buổi giao thời. Nhiều giá trị đạo đức đang bị lung lay, đổ vỡ do sự tấn công không

khoan nhượng của mặt trái nền kinh tế thị trường. Tác phẩm của Đoàn Lê từ đó đưa người đọc đến nhiều mối quan hệ huyết thống, gần gũi bị lung lay khi con người ngày càng bị tha hóa, mất nhân tính. “Con cả lão Tụ Nghêch chém vỡ đầu thằng thứ hai, tranh nửa thước đất bên cạnh con đường cao tốc vô hình. Bốn nhà vẫn chung ngõ đi bỗng om sòm đánh nhau chia bờ đường biên giới. Ai cũng cố ngoi ra mặt đường... Bà cụ Lăng kiện con rể, đòi lại cái chuồng trâu đã cho con gái làm hồi môn từ hai chục năm trước. Mụ Chiu xắn váy rách rao bán hàng trăm triệu cái ao tù toen hoèn cuối xóm” [3]. Sử dụng kỹ thuật quay cận cảnh, Đoàn Lê đã miêu tả rất thành công quá trình bị tha hóa của con người trước tác động của thời cuộc khi nhân vật sẵn sàng chung sống với điều xấu, bởi họ nghĩ “nói cho cùng, đám con gái xóm Chùa có đánh cắp trinh tiết cũng đâu phải tội lỗi ghê gớm lắm. Chúng là nạn nhân thôi. Nạn nhân của thói đời, cho đồng tiền theo chúng nó. Thời buổi mở cửa, chữ trinh đâu đến ba vạn đường đã sao? Những thằng đàn ông nước ngoài đại dột cứ chết bổ chúng nó” [2].

Thông qua hàng loạt hiện tượng cụ thể, Đoàn Lê đã cho thấy phần nào hiện thực đời sống đầy những gai góc. Bằng ngòi bút sắc sảo xoáy sâu vào những mảng tối đang tồn đọng trong xã hội, Đoàn Lê vừa nhìn nhận mặt tích cực mà xã hội mới đem lại, vừa phê phán nhiều tác động xấu của hoàn cảnh lên con người. Chính vì vậy, viết nhiều về tình trạng con người bị tha hóa, Đoàn Lê đang đánh lên hồi chuông cảnh tỉnh, dự báo xu thế phát triển trong tương lai và những đổi thay trong xã hội nếu chúng ta không kịp thức tỉnh, nhìn nhận lại vấn đề.

3. Con người tự tha hóa

Trong văn xuôi Đoàn Lê còn tồn tại những nhân vật tự tha hóa. Đó là những nhân vật vốn đã có bản chất tham lam, độc ác khi có thời cơ họ sẵn sàng dùng mọi thủ đoạn nhằm đạt được mục đích của mình và bất chấp hậu quả. Với sự nhạy bén của một người nghệ sĩ, Đoàn Lê đã tạo nên một cái nhìn riêng về thế giới mà ở đó “đồng tiền lên ngôi thượng đế”. Bằng cái nhìn thẳng thắn vào sự thật và

mở xẻ nó qua cái nhìn khách quan, trung thực, Đoàn Lê đã lật tẩy những trớ trêu, nghịch cảnh cuộc đời. Nhân vật tự tha hóa trong sáng tác của Đoàn Lê hiện lên với những sai lầm, những tội ác tai quái. Bọn họ cứ thế quay cuồng, đảo điên trong vũ điệu mang tên quyền lực, lòng tham... Viết về kiểu nhân vật này, Đoàn Lê đã có cho mình một hệ thống thể giới nhân vật riêng; đó có thể là đám con cháu của dòng họ danh nhân (*Cuốn gia phả để lại*); là Toàn – một kẻ hám danh, ham quyền đến quên cả luân thường đạo lý (*Xóm Chùa thời ung thư*); là Quốc (*Đất xóm Chùa*) – đại diện cho một bộ phận cán bộ thất học, tham lam; là sự mưu mô, tính toán, lọc lừa của Cường trong *Atourisne xóm Chùa*...

Bản chất xấu xa, cộng với thái độ tôn thờ quyền lực, đồng tiền một cách mù quáng là nguyên nhân gây ra sự tha hóa đến “kinh thiên động địa” của nhân vật Toàn – chủ tịch huyện (*Xóm Chùa thời ung thư*). Anh ta không từ một thủ đoạn nào, đến việc đào mộ của cha mình lên đưa xương cốt đem chôn ở vị trí đặc biệt nơi gọi là “rón rỗng” với mong ước có được sự linh ứng phát lên trong sự nghiệp “năm đường phát tướng đường quan lộc” và trở thành người giàu có. Vấn đề đáng nói ở đây chính là hành động tha hóa khó dung tha của Toàn. Tham vọng thành hiện thực khi hắn “đã ngấp nghé chức quan đầu tỉnh, mua nhà lầu ngoài thành phố” [2]. Nhưng kéo theo đó là những hệ lụy khủng khiếp khi cả làng quê yên bình bị ô nhiễm nặng cùng phần mộ của cha hắn giờ đã tiêu biến, lẫn trong đám vật liệu của nhà máy xi măng do chính hắn dựng nên.

Cũng như Toàn (*Xóm Chùa thời ung thư*), Quốc (*Đất xóm chùa*), lão bộ trưởng H – tên thân mật “ông Cự” (*Cuốn gia phả để lại*)... là một trong những đại diện tiêu biểu cho sự tha hóa của một nhóm cán bộ thất học, đạo đức giả và tham lam trong sáng tác của Đoàn Lê. Vốn là “thằng hoạn lợn” nhưng sau bốn năm nắm giữ chức quyền “hắn cóc sợ ai cả”, bởi: “Các vị đi xe đạp lên tỉnh kiện tôi, sao nhanh bằng tôi đi xe máy” [2]. Hay ông bộ trưởng H bao nhiêu năm về hưu, chưa một lần lai vãng về quê cha đất tổ, chưa khi nào trông thấy cái nhà thủy Tồ họ Trần ra sao... nhưng chỉ vì sự xúi giục của các thế lực xấu, ông sẵn sàng

dùng chút quyền lực còn sót lại để hãm hại, trù dập người khác. Điều ấy khiến nhà văn chua chát tự hỏi: “Bao nhiêu năm giữ quyền, giữ chức, với một tư – cách – quan kiêu đó, tôi tự hỏi ông Cự đã gây ra bao nhiêu trò thối nát?” [9]. Cứ thế từng bộ mặt của những kẻ xấu xa, lừa lọc hiện lên lần lượt trong tác phẩm của Đoàn Lê. Chính họ chứ không phải ai khác đang làm băng hoại nhân cách của chính mình và tàn độc lòi kéo gây nên nỗi đau của biết bao con người vô tội.

Ở một số tác phẩm khác, Đoàn Lê đã đặt nhân vật của mình vào trong những mối quan hệ đời thường, từ đó làm nổi bật lên sự tự tha hóa, biến chất ngay bên trong bản tính hám lợi của họ. Sau nhiều năm đi xuất khẩu lao động trở về quê với chút vốn trong tay, Cường (*Atourisne xóm Chùa*) bắt tay vào việc làm kinh tế kiếm lời. Với sự mưu mô, ma mãnh, Cường biến cái hang Dơi, vốn tồn tại từ lâu trong xóm Chùa thành “Động Người Xưa” và trở thành một di tích, địa điểm sinh thái thu hút khách du lịch. Nhà hàng, nhà nghỉ, quán Karaoke... cũng từ đó tỏa ra khắp làng quê vốn bao đời thanh bình, yên ả. Cái tha hóa thậm chí len lỏi vào tận cả nhà cha hắn – một đại tá về hưu vốn tiếng nghiêm túc. Sự việc ông bỏ vì nhồi máu cơ tim khi đang ở “trên giường” là một bằng chứng đau đớn về sự tha hóa của con người trong cuộc sống hiện đại. “Giang sơn dễ đổi, bản tính khó dời”, Cường không ý thức được hành động sai trái của mình khi biến cái chết của cha hắn trở thành “dịp làm ăn thu hoạch”. Qua ngòi bút của nữ sĩ Đoàn Lê, tất cả hành động của nhân vật Cường khiến người đọc không khỏi trần trờ, nghĩ suy.

Không dừng lại ở đó, nhân vật tự tha hóa trong sáng tác của Đoàn Lê xuất hiện lặp đi lặp lại nhiều lần trong nhiều hoàn cảnh khác nhau. Một đại tá công an (*Ngày cuối*) vì sự tham vọng, ích kỷ đã gây ra tội ác và vô tình tự tước đi quyền làm cha của chính mình. Một thằng anh trai vì nghiện cờ bạc dẫn đến nợ nần (*Người đẹp xóm Chùa*) sẵn sàng gán đũa em gái ngoan ngoãn đi làm người mẫu vẽ tranh khỏa thân. Một tên thầy giáo “Sở Khanh” dụ dỗ, lừa gạt học trò dẫn đến việc cô gái cô thai rồi bỏ trốn (*Oan hồn ngõ đá đóc*). Một anh thanh niên lái xe tông chết người chỉ vì “Theo luật, cán chết người

chúng cháu phải đền có hăm năm triệu thôi bà ạ. Nhưng lỡ họ chỉ tàn tật, hay bán thân bắt toại, mình phải chạy chữa đền bồi, thuốc thang nuôi nấng gấp mấy lần hăm năm triệu cơ” [3] hay ông quan chức làm to ở huyện vì tham ô không trốn lọt, biết khó gỡ được tội nên về nhà treo cổ chết (*Chốn sơn khê*)... Tất cả những nhân vật đó là minh chứng điển hình cho sự tự tha hóa đến tàn nhẫn của con người trong sáng tác của Đoàn Lê. Phải chăng con người đang thật sự trở nên thái quá, biến chất không chỉ trong nhân cách, lối sống mà cả ngay trong hành vi ứng xử với đồng loại.

4. Kết luận

Đoàn Lê là một trong số những nhà văn viết

khá nhiều về tình trạng tha hóa. Phải chăng, chính sự bản khoán, trăn trở khôn nguôi về con người, cuộc đời đã thôi thúc nhà văn viết nên những câu chuyện rất đời và rất thực đó. Các nhân vật trong sáng tác của Đoàn Lê dù tự thân tha hóa hay do tác động của ngoại cảnh thì kết cục của những sự tha hóa đó thường là cái chết, nhưng không phải cái chết theo quy luật sinh hóa lẽ thường “Sinh, Lão, Bệnh, Tử” mà đó là những cách chết của tâm hồn. Sự sống chỉ để tồn tại thì không bằng cái chết. Thông qua hệ thống nhân vật tha hóa trong văn xuôi của mình, có lẽ Đoàn Lê đang muốn sử dụng văn chương như là thứ vũ khí trên mặt trận đấu tranh chống sự tha hóa đang diễn ra hàng ngày, hàng giờ trong xã hội hay trong chính bản thân mỗi con người.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Nhiều tác giả (2003), *Từ điển tiếng Việt*, NXB Đà Nẵng & Trung tâm Từ điển học, tr.907.
- [2] Đoàn Lê (2010), *Và sex*, NXB Thanh niên, Đoàn Lê, tr.268, 270, 281, 174.
- [3] Đoàn Lê (2011), *Đoàn Lê – Tác phẩm chọn lọc*, NXB Phụ nữ, tr.163, 41.
- [4] Đoàn Lê (2009), *Cuốn gia phả để lại*, NXB Văn học, tr.57-tr58.
- [5] Đoàn Lê (2010), *Tiền định*, NXB Hội Nhà văn, tr.249.